

Írott szó

Irodalmi hetilapnál dolgozom, de talán elhiszi nekem az is, aki az enyémmel fontosabb és hasznosabb munkahelyen szolgál, hogy nem a munkavédelem beszél belőlem, ha állítom: az irodalom sem fontosság nélkül való, az irodalom sem haszontalan. Előszörölni irodalomparódiáim érveit megpróbáltam már néhányszor: írni nem is az irodalom fontosságáról akarok most, hanem fontosságának látványos csökkenéséről. A nyugati világ sajtója tele van az emiatti panaszokkal. És most már a hazai sajtó is. A Filmvilág című folyóiratban Szilágyi Akos a magyar kultúra rohamos „irodalomtalanságáról” beszél: az IGE helyett a KÉP uralomra jutásáról. Az Élet és Irodalom című hetilap, melynek szerkesztőségében dolgozom, Mezei András költő beszélgetését közölte Dorogi Zsigmonddal, a Rádió irodalmi szerkesztőjével: rá-rálicitálnak egymásra abban a panaszban, hogy nemcsak az életmódbeli változások szoktatnak el bennünket az írott szó olvasásától, nemcsak a képernyő vált nagy riválisává a könyvnek, hanem mintha az új magyar irodalom képviselői is elhatárolták volna: visszacsábítás helyett elriasztják a lehetséges olvasót.

Mínhogy e tárgyiszertű vagy borongós panaszokat tények támasztják alá, mindenekeelőtt könyvpéldányszámcsökkenési és olvasás-statisztikai adatok, eszem ágában sincs cáfolatra vállalkozni. Sőt a mai panaszokat azzal is megtoldom, hogy nem is olyan maiak már. A kritika a hetvenes évek eleje, tehát csaknem tizenöt év óta adja jelzéseit arról a folyamatról, amit Szilágyi Akos a Filmvilágban „irodalomtalanságnak” nevez, bizonyoságul egy levélből idézek. Németh László írta, már a folyamat kezdetén. Idevonatkozó passzusa így hangzik:

„Aki a magyar irodalom s a magyar közönség viszonyát szemlélte, bizakodó kedvvel 1960 táján még nem kellett elveszítenie...: a kiehézt s a szocialista iskolázottság jóvoltából alaposan felduzzadt olvasóközönség... meglepő példányszámokban kicsattanó szerelemmel áradt viszontlátott s újonnan felfedezett írói felé. Bizni lehetett benne, hogy közönség s irodalom frigde a közgondolkodást is felrissziti, s értelmiségivé vált társadalmunk ezután másképp áll hozzá történelemadta feladataihoz. Ez a remény azóta elszomorítóan megcsappant. Az anyagi javak megszerzésének lehetősége — az, amit autóvállalásnak lehetne nevezni —, a külföldi utak drága kóstolói: új célokot írtak az ember lelkébe; írók és olvasók közé egy nyugati jellegű szórakoztató ipar nyomult, élén a hipnotikus hatású televízióval, mely kegyetlenség és érzékiség, bűnügyek és dalfesztiválok ingerével hódítja el a potenciális olvasókat, míg a magára adó kisebbség sznobizmusa a nyugati irodalom divatos neveiben találja meg külföldimadátának jáplélékát.”

Eddig Németh László, akit nemcsak azért idéztem perze, hogy a diagnózis készítés tizenöt éves múltját bizonyítsam vele, hanem azért is, hogy előadjam egy szerény gyanúmat. Megfigyelheték, ő „autóvállalás” emlegetett, „hipnotikus hatású televíziót”, meg nyugatimadatot, én meg azt gyanítom, hogy bűnbakká senki és semmi sem tehető, mert nem bűnesetről van szó, hanem a kulturális szerepkörök történelmileg elkerülhetetlen átrendeződéséről. Új szereposztásról. Amelyben az eddigi abszolút főszereplő, az irodalom, új szereplőtársakat kapott.

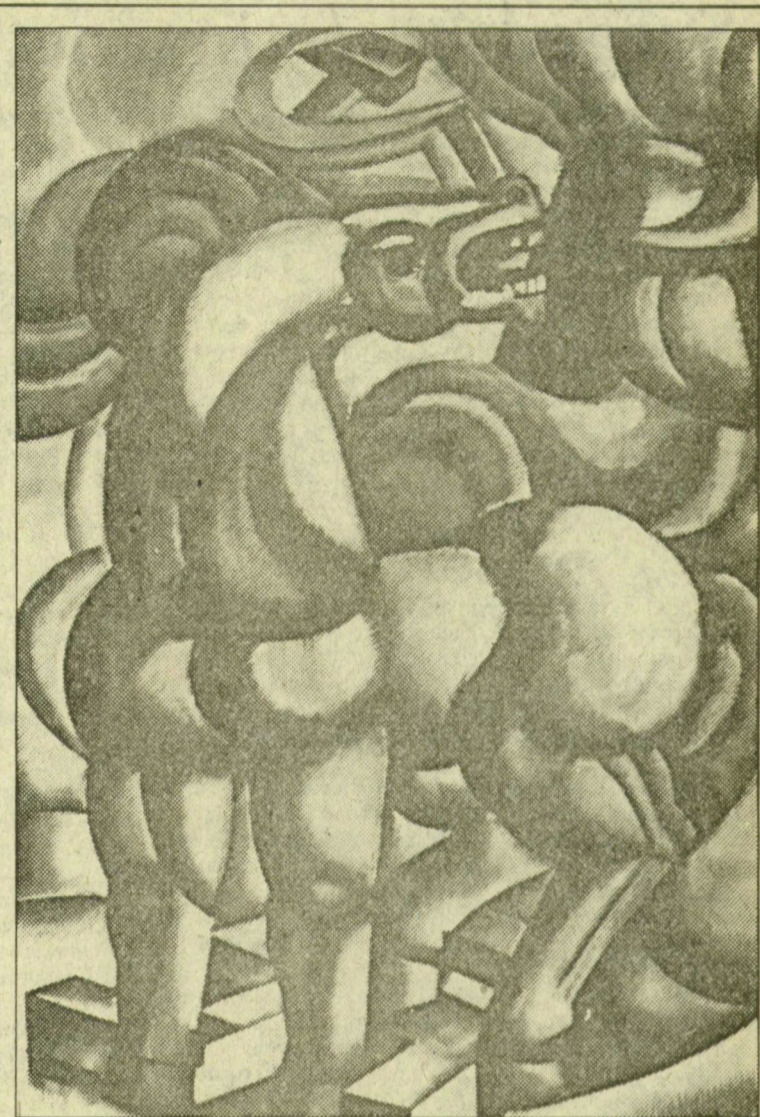
Az irodalom a régi szereposztásban a Nagy Helyettesítő szerepét játszotta nálunk. Illyés Gyulával szólva az irodalomnak kellett még a Vízügyi Hivatal szerepkörét is betöltenie. Zrínyi Miklóstól Balassi Bálinton, a testőrökön, Csokonain, Petőfin, Adyn át József Attiláig az íróktól várt eligazítást a magyarság: politikai ügyekben, társadalomismeretben, gazdálkodásban, jogban, erkölcsi, érzelmi és izléskultúrában, még viselkedésben is, még az életvitel gyakorlati dolgaiban is. Tőle várta és tőle kapta a mintát. Mert csak elvéve akadtak nagyfomátumú politikusaink, nem volt magyar szociológia (vagy nem nyert nagykorúságot), nem volt magyar gazdaságtudomány, nem volt magyar filozófia és lélektan, nem működtek magyar erkölcsprédikátorok. Illetve volt mindez, a magyar irodalom jóvoltából, a helyzet kényszere jegyében. És hol tartunk most? Ott, hogy már azokban az irodalomreményű hatvanas években — amikor csakugyan országos érdeklődést váltott ki egy-egy új magyar regény, és versimádók sora kígyózott a könyvheti sátor előtt, ha alatta egy-egy ismert — szeretett költő dedikált — megkezdte nagykorúsodását mindaz, amit addig az irodalomnak kellett pótolnia. És mostanra nagykorúvá is vált. Lett magyar politológia, lett gazdaságtudomány (olyannyira, hogy nemcsak művelőitől, hanem népszerűsítőitől is hangos a sajtó, a rádió, a televízió), lett magyar szociológia és filozófia (olyannyira, hogy a nemzetközi szakma Budapesti Iskoláról beszél), és lett magyar lélektan (olyannyira, hogy képviselői naponta magyarázzák irásban, szóban, képen lelki zavaraink okait, s adnak tanácsot: hogyan legyünk türelmes házastársak, vagy miként alkalmazkodjunk ebada lelki rezdüléseihöz). Mi tehát nemcsak irodalmat olvasunk-hallgatunk-nézünk most már, hanem politológiát is, gazdaságtudományt is, szociológiát meg filozófiát is, és figyelünk a lélek tudására: mit kezdünk szorongásainkkal, hidegülő vagy féltékenyen ragaszkodó élettársunkkal, nevetlen utóainkkal.

*

Az kétségtelen — mint írtam már —, hogy az irodalom háttérbe szorult emiatt. De egyrészt a folyamatnak az elején-közepén tartunk, a végelesebb arányok még ezután alakulnak ki, az irodalom még ezután veszi tudomásul, hogy egyenrangú partnerei támadtak, a közönség pedig ezután érzékeli majd, mit veszít, ha az irodalomtól túlságosan elpártol. Másrészt szöhből ért az ember ezután is. És a szó nemcsak olvasatból lehet, hanem hallható és látható is. A rádió vagy a televízió éppúgy lehet tájékoztató-eligazító jó szavak sugárzója, mint az írott szavak gyűjteménye, a könyv. Nem beszélve arról, hogy ami rádióban-televízióban elhangzik, eredetileg azt is leírta valakik. Még a képi hatásokkal dolgozó produkcióknak többsége mögött is írott szavak, forgatókönyvi munka áll.

Ahétkül, hogy a tájékoztató-eligazító jó szavak meste-reihez (vagy netán a maradandó értékeket teremtő írókhoz) tolnám fel magam, a tárgyhoz tartozóan be kell vallnom: ez a szöveg eredetileg a rádióban hangzott el. De kezemben papírt tartottam ott is; azon pedig leírva állt minden, az utolsó szög.

FARAGÓ VILMOS

SZABÓ ZOLTÁN: GYŐZELEM

ÁRPÁS KÁROLY

Mi az nekem

— kilépek lábnyomomból
testemből árnyékot mintáz a fény
ikrásodom
— beleveszek a földbe
fekete tél-lesz
karácsony is
tán

Királyi csúcstalálkozó Visegrádon

„S a világ látja, hogy homlokomon van / ama föld koronája, hol az osztrák / partoktól elvált Duna vize csobban. / S merre Panchino és Peloro közt vág / égnek a füst, szép Szicília öblé... / most oly király szolgálna, kit a Károly és Rudolf véreből én nemzék a földre.”

Dante az Isteni Színjátékban éneklí meg Károly Róbert uralkodásának távlatait, aki a nápolyi és a magyarországi koronára egyaránt hivatott volt. A kor, a reneszánsz nyitánya. Giotto, Petrarca, Boccaccio neve fémjelzi az új szellemi korszak kibontakozását. S bár Károly Róbert nem kimondottan humanista, ennek a kibontakozásnak egyik előmozdítója.

A reneszánsz fénykoráról — amikor hazánk nem kullogott fáziskéséssel az európai kultúra nyomában — sokat tudunk, sokszor esik szó. Am annál ritkábban emlegetjük az előzményeket. Ebben az esztendőben kerek évforduló fordította a kutatók figyelmét éppen abba az irányba, hogy a történelmi események ok-okozati következtetését árnyaltabbá tegyük. Eppen hatszázötven esztendeje, a Duna-kanyar egyik legszebb részén, Visegrádon királyi csúcstalálkozóra került sor. A kései utódok a historikus hely igézetében idézték meg az egykori történeteket, s a mának szóló tanulságokat.

Hatszázötven esztendővel ezelőtt, 1335 novemberének elején igen fontos politikai csúcstalálkozó színhelye volt Visegrád. Károly Róbert Anjou-király döntőbíráskodásával a kort meghatározó kérdéseket oldottak meg. A cseh, lengyel és magyar határrendezésre kerülhetett sor, eredményesen. A találkozózt meglehetősen zilált körül-

mények előzték meg. Károly Róbert, a modern ember gondolkodásmódjával próbálta stabilizálni a belső helyzetet. A Szent István-i eszme szellemében kívánta az ország gazdasági, politikai életét kibontakoztatni. Tevékenysége — a politikai és katonai jelentőségen túlmutatva — nyitánya volt egy később európai kitekintésében is kiemelkedő, sajátos folyamatnak. Találóan jegyzi meg Dümmerth Dezső az Anjou-ház nyomában című művében: elindítója volt egy olyan eszmevilágnak, amely a királyi és nemesség viszonyát a szilárduló államkeretekben újra szorosra fűzte, és a dinasztikus érzületet is egybe tudta hangolni az ismét öntudatára ébredő nemzeti érzéssel. Ebben a helyzetben létfontosságú volt az egyezkedés a szomszédokkal.

Miért ült le egy asztalhoz Károly Róbert, Nagy Kázmér lengyel és Luxemburgi János cseh király? Mert érdekegyeztetésre került sor, ahol ki-ki nyert is, veszített is. Ugyanis Ausztria és Magyarország között a határvidék miatt gyakori volt az incidens. A csehek és a lengyelek között Sziléziáért folyt a harc. Károly Róbert realpolitikusi stratégiával találta meg a megegyezés kulcsát. A tárgyalások eredménye nagy horderejű volt. A cseh uralkodó lemondott a lengyel királyi címről, így a lengyeleké lett Szilézia. Ily módon a békekötés lehetővé tette a három ország ásványi kincseinek ésszerű kiaknázását. A politikai rendeződés megnyitotta az utat a társadalmi, gazdasági reformoknak. Ez tette lehetővé többek között a közigazgatás átszervezését, a valutáris reformot. Ez utóbbi stabil, jó fizetőeszköz

eredményezett. Igaz, a magyar aranyforint szükségessége évszázadok óta érlelődött, mégis csak 1326-ra tehető a Karlov Rex felírta, firenzei liliomot és Keresztelő Szent Jánost ábrázoló aranyforint. A békés rendezés eredménye volt az is, hogy megegyeztek a kereskedelmi utak átszervezésében. Bécs elkerülésével annak monopóliumhelyzetét akarták megnyitni. Ime a tanulság: a jövő szempontjából létkérdés az egymás mellett élő nemzetek együttműködése. S példa arra, hogy a vitás kérdéseket — megfelelő érdekegyeztetéssel — békésen lehet rendezni.

Károly Róbert politikája pezsgő gazdasági életnek nyitott tág teret. Mintegy megalapozta a reneszánsz fénykorát. A részletek vizsgálata rávilágít az összefüggésekre — tartják a kutatók. Eppen ezért az aprónak tűnő események újszerűen hatnak. A hazai történeteket első-sorban a Károly Róbert-i reformpolitika mikéntje foglalkoztatja elsősorban. Am az esemény képes a többi ország képviselői is megnyilatkoztak. Othmar Pickl, a grazi egyetem professzora a Habsburgok Magyarország irányába folytatott kereskedelempolitikájával foglalkozott, dr. Stanislaw Szczur, a krakkói egyetem főmunkatársa a lengyel diplomáciai szolgálattal.

Az Anjou-kor tárgyi emlékeit javarészt elpusztította a történelem vihára. Elpusztult az impozáns visegrádi palota, amely oly pompás volt, hogy királyok nemzetközi találkozózt tarthattak meg benne. Am hatszázötven esztendő távlatából is időtálló a csúcstalálkozó eszméje.

ERDŐSI KATALIN

Szeged műemlékei

8. BÉRO-HÁZ

Az Oskola utca 13. szám alatti épület „Műemlék-jellegű, 'Béro-ház' copf stílusú, 1810. Valószínűleg Vedres István alkotása.”

Szeged első kétemeletes háza késő copf-klasszicizáló stílusú. Két utcára szóló lépcsőházának lándzsás rácsa az 1826-os évszámot viseli. Földszintjén az Alabárdos étterem díszkapuját 1968-ban Meszlényi János készítette. Belső terében helyezték el Varga Dezső vaskereskedő, egykori Deák Ferenc

utca 24. szám alatti boltjának eredeti cégtábláját, mely áruinak mintagyűjteménye. Letzter Lajos 1872-es fényképén a homlokzat „Burger Zsigmond könyv és könyvnyomdája” feliratot viseli, üzlethelyisége pedig a „Traub B könyv- és papírkereskedése” német nyelvű cégtáblát. Az épület az árvízkor „Traub B. és társa”, 1880 körül pedig „Traub Bernát és gyermekei Löwi Herman és neje Engel Rozália” tulajdona volt.